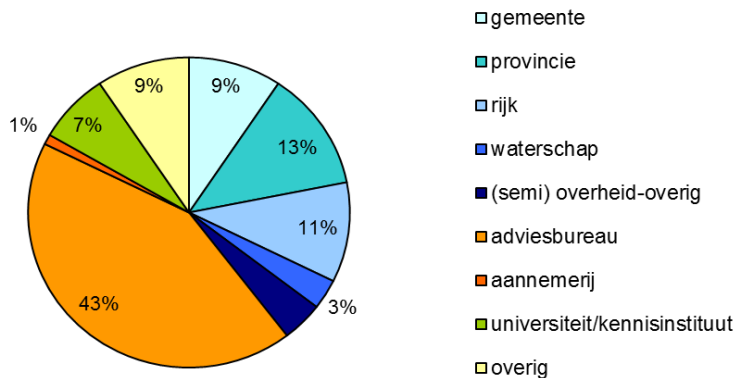

(Kring)loop naar de bodem! Volg de concrete voorbeelden.

Platform Bodembeheer Bijeenkomst 5 september 2013, Provinciehuis Noord-Brabant, Den Bosch

Deze Platform Bodembeheer bijeenkomst over kringlopen is bezocht door ca. 80 deelnemers. De deelnemers vormden een brede vertegenwoordiging uit de bodemsector, waarbij het grote aandeel adviesbureaus opviel. Ook werden de overheden (met name Rijk en provincies) goed vertegenwoordigd. (zie onderstaand overzicht).

Den Bosch

De bijeenkomst

Kringlopen zijn cruciaal voor het leven op aarde. Ze functioneren al eeuwen en zullen dat ook blijven doen. De mens beïnvloedt kringlopen en maakt er gebruik van. Het sluiten van kringlopen zorgt voor een betere, goedkopere, duurzamere inrichting van ons land en beter (of minder) gebruik van grondstoffen. Een gezonde bodem is daarin cruciaal. Maar wat kun je doen om de kringlopen te sluiten?

Doel van de bijeenkomst was om het onderwerp verder uit te diepen door het vanuit verschillende invalshoeken te belichten en om met elkaar te bespreken welke bijdrage de bodem levert. Aan de hand van diverse voorbeelden uit stedelijk en landelijk gebied kregen de deelnemers handvatten om laagdrempelig en effectief zelf aan de slag te kunnen met kringlopen. Het platform bodembeheer werkt in deze bijeenkomst samen met de Brabantse Milieufederatie (BMF) en de Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling (GDO) die in de bijeenkomst hun uitgebreide ervaring op dit onderwerp met de deelnemers deelden.

Dagprogramma:

Tijd	Onderdeel	Spreker
12:30-13:00	Inloop met koffie en thee	
13:00-13:15	Welkom door de dagvoorzitter	Nol Verdaasdonk (BMF)
13:15-13:45	Natuurlijk kapitaal en kringlopen	Joke van Wensem (Technische Commissie Bodem)
13:45-14:30	Voorbeelden van gesloten kringlopen in stad en land	
	20 jaar ervaring met kringloopboeren in Friesland: "wat smyt het op"	Everhard van Essen (Aequator)
	De Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling	Anneke van Veen, ambassadeur Water (GDO)
	Composterende in de bebouwde omgeving: de burger aan zet	Piet Rombouts (BMF)
14:30-15:00	Koffie en thee	
15:00-16:00	Parallele workshops	
	Kun je met bedrijfsterreinen praten?	Roelof Westerhof (Org-ID)
	De cirkel sluiten via de eindgebruiker	Kees Kerstens en Reinier van der Vusse (Rebelgroup)
	Kringlopen realiseren in gebiedsontwikkeling. Raamwerk en verdienmodellen	Piet Rombouts (BMF) en Tjibbe Winkler (Gido stichting)
	Keuzes maken voor toepassing van reststromen van de bio-based economie in de landbouw	Maurice Henssen en Toon Haer (Bioclear)
16:00-16:20	Afsluitende presentatie "Samen duurzaam"	Ruud Schouten (wethouder gemeente Den Bosch)
16:20-16:30	Afsluiting door de dagvoorzitter	Nol Verdaasdonk (BMF)
16:30-17:30	Borrel	

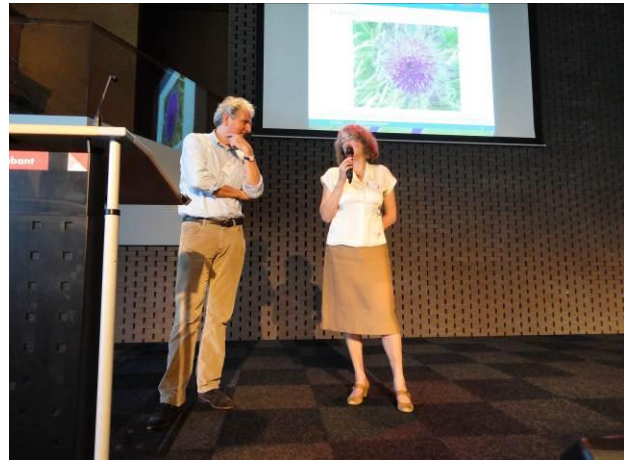
Hieronder treft u een verslag van de bijeenkomst aan.

Opening en presentaties

Dagvoorzitter Nol Verdaasdonk van de Brabantse Milieu Federatie (BMF) opent de bijeenkomst heet iedereen welkom. Hij geeft aan dat het geweldig is dat zoveel organisaties samen met het Platform Bodembeheer deze bijeenkomst hebben voorbereid. En dat zoveel mensen de moeite hebben genomen om de bijeenkomst bijwonen, ondanks het zeer mooie weer.

Verdaasdonk is bodemambassadeur van het Initiatief Bewust Bodemgebruik en directeur van de BMF. Hij benoemt het belang van gezonde bodems voor de productiefunctie van de ondergrond, maar ook voor water- en klimaatregulatie. Een belangrijke notie in zijn betoog is dat hij ziet dat de zorg voor de bodem toeneemt bij veel partijen.

Nol Verdaasdonk (BMF) en Joke van Wensem (TCB)

Openingspresentatie Natuurlijk kapitaal en kringlopen, Joke van Wensem van de Technische Commissie Bodem (TCB)

Joke van Wensem geeft een presentatie over natuurlijk kapitaal en de relatie met kringlopen. Ze roept ons op om ons te realiseren dat natuurlijk kapitaal geen ding is, maar een systeem. We kunnen gebruik maken van de ecosysteemdiensten die het systeem ons biedt. Deze diensten hangen met elkaar samen. Deze samenhang komt onder andere door de biologische kringlopen in een ecosysteem. Biologische kringlopen gaan daarbij vanzelf, maar de mens grijpt vaak in in kringlopen, om meer gebruik te maken van bepaalde ecosysteemdiensten. Denk aan bemesten om meer voedselproductie te krijgen. Hierdoor kunnen kringlopen verstoord raken, omdat het systeem uit balans raakt. De mens moet ecosysteemdiensten – en daarmee de bodem - dus goed verzorgen.

Bij de circulaire economie spreekt men naast biologische ook over technische kringlopen, waarbij de technische kringlopen vooral gaan over hergebruik van materialen (denk aan zeldzame aardmaterialen in mobiele telefoons).

Van Wensem geeft aan dat het gaat om economie en dus ook over geld verdienen. Dat geldt dus ook voor circulaire economie. De Rijksoverheid noemt dat “Groene Groei” (brief van het kabinet, maart 2013). Van Wensem vat samen: circulaire economie is een trend en zowel technische als biologische kringlopen hebben hierin een belangrijke rol. Biologische kringlopen komen voort uit het natuurlijk systeem. Bij het doen van ingrepen in biologische kringlopen moeten we nadenken over de tijd- en ruimteschaal die hiermee samenhangt. En als laatste: duurzaam beheer is nodig om het systeem, haar diensten en de kringlopen in stand te houden. Afsluitend verwijst Joke naar het advies van de TCB over natuurlijk kapitaal en circulaire economie: TCB A86(2013), te downloaden van hun website¹.

¹ <http://www.tcbodem.nl/nieuws/103-informeel-advies-bijdrage-grondwaterlaag-en-toplaag-aan-circulaire-economie>

Voorbeelden van gesloten kringlopen in stad en land.

20 jaar ervaring met kringloopboeren in Friesland: "wat smyt het op", Everhard van Essen (Aequator)

Everhard van Essen begint met de notie dat "kringlopen in zijn". Illustratief is dat "De Wereld Draait Door" er aandacht aan heeft besteed. Van Essen vertelt wat kringloopboeren zijn. Ze maken zoveel mogelijk gebruik van wat de omgeving biedt, maar het moet wel een inkomen leveren, en er mag zo min mogelijk afwenteling op natuur en milieu plaatsvinden. Wat er anders is aan 'gewoon boeren' is o.a. dat er eiwitarm wordt gevoerd, de bedrijven zijn extensiever, er wordt geweid, en er wordt agrarisch natuurbeheer en bodembeheer gepleegd. Een groot aantal boeren in de Noord-Friese Wouden kregen in de jaren '90 interesse voor kringlopen. Dit nadat ze ontdekten dat de mineralenbalans op hun boerenbedrijven niet goed was. De boeren hebben in die tijd ingezet op efficiënter en anders werken. Wat het in 20 jaar heeft opgebracht is een lagere footprint, minder N en P giften en een toename van 2% organische stof. Vooral dat laatste wekt bewondering bij de deelnemers in de zaal. De opbrengsten zijn economisch lager maar de kosten ook.

Van Essen geeft aan dat het uitdragen van de werkwijze in de Noord-Friese Wouden belangrijk is.

Everhard van essen (Aequator)

Anneke van Veen (GDO)

Piet Rombouts (BMF)

De Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling, Anneke van Veen, ambassadeur Water (GDO)

Anneke van Veen heeft het in haar presentatie over maatschappelijke kringlopen. Ze presenteert "The golden circle" waarin je de vragen stelt: WHAT (Wat doe je eigenlijk) HOW (hoe doe je het) WHY (waarom doe je wat je doet). De GDO houdt zich met name bezig met de HOW vragen. GDO is een bestuurlijk netwerk die de maatschappij mee wil nemen om opgaven samen op te pakken. Dat doet GDO door het opzetten van duurzaamheidsknooppunten. Deze zien er iedere keer weer anders uit, met een andere samenstelling, al naar gelang het onderwerp. Anneke heeft als waterambassadeur in het netwerk de taak de watersector te betrekken. Het idee is dat de samenleving voldoende energie heeft voor allerlei initiatieven, maar de samenleving kan het niet alleen. Daarom gaat de GDO voor co-creatie tussen bestuurders, burgers en beleidsambtenaren.

Maatschappelijke kringloop: Voorheen

...Nu

Van Veen adviseert de deelnemers om aan te haken bij bestaande energie van mensen. Zoek ze op en ga samen aan de slag. Als voorbeeld noemt ze een initiatief van GDO om duurzaamheid op kinderboerderijen te vergroten, waar inmiddels verschillende organisaties nauw samenwerken. Echter, zo waarschuwt Van Veen, dat kan niet zonder de samenleving daarin te betrekken. Haar advies: heb geduld, denk doelgericht en zet door. Deze investering aan de voorkant, betaalt zich achteraf uit!

Composteren in de bebouwde omgeving: de burger aan zet, Piet Rombouts (BMF)

Piet Rombouts zet de speerpunten van de BMF neer: duurzaamheid, biodiversiteit en klimaat. Deze speerpunten komen samen in het onderwerp bodem. De presentatie van Rombouts gaat in op het composteren door burgers in de bebouwde omgeving. De tijd is hier nu rijp voorin het verleden zijn er dergelijke initiatieven geweest, maar nu denken we anders. Onze grondhouding is veranderd. Waar we eerst bezig waren met het beheersen van, zien we onszelf nu meer als partner van de omgeving. De notie dat bodem belangrijk is, is al lang bekend. Onbekend is de enorme biodiversiteit in de bodem. Rombouts vertelt dat een voetbalveld zit biodiversiteit zit die vergelijkbaar is met het gewicht van 15 koeien. Niet iedereen, ook in de zaal, beseft dat. Het ondergrondse leven zorgt voor de natuur en de gewassen die erop groeien. Het is een belangrijk signaal dat grote productiebedrijven van groenten zich nu zorgen maken over de dalende productiviteit van de landbouwgronden en bereid zijn te investeren in het ondergrondse biologische rijkdom.

Volgens Rombouts kun je, als burger, zelf kringlopen. Bijvoorbeeld door zelf je groenmateriaal te composteren of door dat samen te doen in de wijk. In Vlaanderen kennen ze de compostmeesters in wijken, want goed composteren is niet eenvoudig. Brabant volgt dit voorbeeld op. De komende periode zal de BMF, samen met het platform biodiversiteit, daarop inzetten.

De presentaties zijn te downloaden via www.platformbodembeheer.nl onder archief.

Parallele workshops

Kun je met bedrijfsterreinen praten? Roelof Westerhof (Org-ID)

De ondernemers en het parkmanagement van bedrijventerrein De Goudse Poort en de gemeente Gouda investeren in de kwaliteit van het gebied. Een uitgelezen mogelijkheid om te onderzoeken of het gebied duurzamer, levendiger en groener kan worden ingericht. Met dat idee stapten Roelof Westerhof (ILB2-adviseur) en Bernd van den Berg (Omgevingsdienst Midden-Holland) in de auto om het gebied te verkennen en hun ideeën over te brengen op het parkmanagement van het bedrijventerrein.

In de sessie van Platform Bodembeheer vertelt Roelof over zijn belevenis. Het was best een spannende, want hoe zou de parkmanager reageren? Wat volgde was een wonderlijk gesprek, waaruit bleek dat er best mogelijkheden zijn. Wie had vooraf kunnen bedenken dat moestuintjes bijdragen aan het vergroten van de veiligheid in het gebied in de avonduren? Maar dat het rommelige imago van moestuintjes wel moet veranderen om in het gebied te passen? Dat een parkmanager best in is voor meer groen, maar dan wel verticaal, zodat het gebied leefbaarder wordt zonder dat het veel ruimte kost. Dat de aanwezige bedrijven bereid zijn om samen te investeren in het gebied zodat de kwaliteit en daarmee de waarde van investeringen op peil blijft? Dat de aanwezige bedrijven gezamenlijk een hoop kennis en kunde in huis hebben die ze ook in hun eigen omgeving zouden kunnen inzetten? Er zijn kansen als je maar goed begrijpt wat de randvoorwaarden van het gebied zijn.

Het is een opsomming van resultaten van een gesprek dat moeizaam begon. Een parkmanager die duurzaamheid aanvankelijk vertaalde in termen van veiligheid en twee mensen die vooral dachten aan groen en omgevingskwaliteit. Het verhaal van Roelof analyserend komen de deelnemers aan de sessie tot de volgende lessen:

- Dóe dat gesprek en ga het vooral open in. Luister en start niet gelijk met je eigen 'why'. Bespreek met elkaar wat de bestaande en de gewenste toestand is en vervolgens hoe je daar zou kunnen komen. En waarom je daar nog niet toe gekomen ben.
- Bezie de mensen en organisaties die betrokkenheid met het gebied hebben. Deze mensen kunnen een verrassende keten vormen voor de aanpak van het gebied. En vaak zijn ze bereid om daar menskracht en geld in te steken.

- Denk niet in termen van een project en het gouden idee dat er plots is. Wees creatief en besef dat als het eenvoudig zou zijn, het er al was geweest. Besef dat creativiteit kan ontstaan in wisselwerken tussen partijen die plots een verrassende combinatie kunnen zijn.
- Zorg er wel voor dat wordt doorgepakt. Enthousiasme creëren is moeilijk, maar deze vasthouden en omzetten in daden nog moeilijker. Zorg er voor dat de betrokken partijen betrokken zijn. Het wordt pas een succes als het idee van binnenuit het gebied wordt opgepakt.
- Laat zien wat het oplevert. Aan duurzaamheidswinst, aan meer groen en veiligheid, aan meer ruimte, aan besparing van kosten of toename van baten.

De cirkel sluiten via de eindgebruiker, Kees Kerstens en Reinier van der Vusse (Rebelgroup)

Afval loont: Een aansprekend praktijkvoorbeeld van kringlopen sluiten in afvalland samen met de eindgebruiker.

Nederland loopt voorop binnen Europa in afvalverwerking en recycling. De binnenstedelijke gebieden lijken vooralsnog achter te blijven met hun recyclingspercentages t.o.v. van de landelijke gebieden. Stadsbewoners hebben minder ruimte en zijn minder betrokken bij afvalscheiding. Rebel is actief in de afval & recyclingsmarkt en is voortdurend op zoek naar het vinden van innovaties om de volgende stap te zetten in het bereiken van gesloten kringlopen. Hierdoor is Rebel tegen Afval loont aangelopen. Het bedrijf 'Afval loont' is een bedrijf dat op een innovatieve en positieve manier ook stadsbewoners meer doen laten recyclen. De workshop ging in op de wijze waarop Afval loont materiaalkringlopen sluit door de eindgebruiker te betrekken in het proces.

Afval Loont is een initiatief dat gemeenten helpt hogere recyclingspercentages en tegelijkertijd minder verwerkingskosten te realiseren. Deze verwerkingskosten bestaan voornamelijk uit verbranding van het restafval.

Hoe wordt dit gedaan:

- Burgers kunnen zich op vrijwillige basis aanmelden.
- Burgers ontvangen kleine beloningen per kg aangeleverde stroom (een bedrag of een taart/fiets etc.).
- Door de communicatie en marketingprincipes uit de retail toe te passen op burgers en hun afvalinzameling.
- In het geval van Hoogvliet wordt textiel, papier en karton, plastic, frituurvet en kleine huishoudelijke apparaten ingezameld.
- De burger wordt niet meer gesommeerd wordt om op een specifieke plaats en tijd haar afval aan te bieden maar wordt juist verleid met kleine acties en laagdrempelige service om vrijwillig deel te nemen en te gaan sorteren.
- Inzamelen op locaties waar burgers dagelijks komen (bijv. winkelcentra) door o.a. inzet van een mobiele filiaal.
- Positieve communicatie en de burger te benaderen met een knipoog.
- Door volledige transparantie te geven in over de volumes aangeleverd en gespaarde bedragen.

Randvoorwaarden voor het succes van Afval loont zijn:

- Het bereiken van een kritieke massa aan deelnemers en dus volumes.
- Een overheid die als facilitator ipv uitvoerder optreedt.

Kortom, door de eindgebruikers op een positieve en interactieve manier te benaderen, worden zij bewust van hun afval en gaan actief meehelpen met het sluiten van de kringlopen.

Kun je met bedrijfsterreinen praten? Roelof Westerhof (Org-ID)

De cirkel sluiten via de eindgebruiker Kees Kerstens en Reinier van der Vusse (Rebelgroup)

Kringlopen realiseren in gebiedsontwikkeling. Raamwerk en verdienmodellen, Piet Rombouts (BMF) en Tjibbe Winkler (Gido stichting)

Vooraf bij agrarische ondernemers is er een toenemende zorg over de mogelijkheden die er zijn om organische stofgehalten in Nederlandse landbouwgronden op peil te houden. De focus ligt van de workshop ligt op kringloopsluiting, waarbij organische reststromen zoveel mogelijk terug worden gebracht naar de akker, en de verdienmodellen die daarbij te hanteren zijn.

Discussiepunten; a) voorbeelden van goede oplossingen, b) van belemmeringen die daarbij op kunnen treden en c) hoe kunnen we goede oplossingen tot baten laten komen.

Goede voorbeelden

- Groen Cirkels met Heineken (incl burgerparticipatie en biodiversiteit)
- Lokaal composteren en kringloop sluiten in Lochem
- Sloopmaaisel op boeren land
- Kringlooplandbouw Friesland en Brabant
- Grondstoffenrotondes
- Diftar²

Belemmeringen

- Het is echter lastig om de milieuprestaties aan te tonen
- Het image van kringlopen is niet positief/ draagvlak bij het publiek
- Benodigd transport
- Integraal denken is nog onvoldoende in alle geledingen doorgedrongen

Tot baten laten komen

- Inzet kringloopwijzer om extra vastleggen CO₂ te belonen
- Duurzaamheidscertificaten inzetten
- Bundelen afvalstromen

Samenvattend: Er worden verschillende vormen voor regionale kringlopen herkend en erkend. Er zijn mogelijkheden om besparingen op kosten en verhoogde baten te realiseren. Om deze om te zetten in concrete uitvoering is wel meer samenwerking nodig.

² Diftar staat voor gedifferentieerde tarieven waarbij per huishouden geregistreerd wordt hoeveel afval aangeboden wordt en hoe meer afval een burger aanbiedt hoe hoger de afvalstoffenheffing zal zijn. Omgekeerd levert betere afvalscheiding en het aanbieden van minder afval een lagere afvalstoffenheffing op.

Keuzes maken voor toepassing van reststromen van de bio-based economie in de landbouw, Maurice Henssen en Toon Haer (Bioclear)

De toegenomen focus op een bio-based economie maximaliseert het verwijderen van biomassa van het land voor de productie van energie en hoogwaardige producten. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de bodemkwaliteit: uitputting dreigt. De bodem, als motor van de bio-based economie, kan daardoor minder biomassa en dus minder producten opbrengen. Een deel van de onmisbare voedingsstoffen en organische stof zal moeten worden achtergelaten of teruggebracht in de bodem om zo belangrijke bodemfuncties (waterregulatie, bodemvorming, nutriëntenleverend vermogen en ziekteverendheid) intact te laten. Om de kringloop te sluiten en de bodemkwaliteit in stand te houden zullen dus 'nieuwe meststoffen' uit een bio-based economie moeten worden ingezet voor voeding en bodemverbetering. Hierbij ligt echter het gevaar op de loer dat deze nieuwe meststoffen een schadelijk effect hebben, denk aan aanwezige pathogenen, chemicaliën, toxische stoffen, en groeiremmers. Binnen het onderzoeksproject Sure-Support ontwikkelt Bioclear in een consortium met BLGG Research, BioDetection Systems, Bioclear, ClearDetections, NIOO, Vrije Universiteit en Wageningen Universiteit een afwegingstool en nieuwe meetmethodieken om het risico en de waarde van deze nieuwe bio-based meststoffen te bepalen.

In de sessie tijdens het Platform Bodembeheer is het belang van het sluiten van de kringloop, het tegengaan van bodemuitputting, en het voorkomen van bodemvervuiling door verkeerd gebruik van 'nieuwe meststoffen' door de deelnemers onderstreept. Een afwegingstool wordt als relevant ervaren, om beter onderbouwde keuzes te maken. De overheid en de grotere (agro)bedrijven worden gezien als belangrijke spelers in deze, aangezien zij met instrumentarium kunnen sturen van een gewenste richting (denk aan focus nu (te)veel op energie). In de discussie kwam naar voren dat het wellicht ook goed zou zijn als de tool een bredere afweging mee kan nemen: is de route van waaruit een bepaalde nieuwe – bio-based - reststroom komt wel een gewenste route? Of is deze route op zichzelf wellicht minder duurzaam?

Daarnaast is er vooruitgeblikt naar een toekomst, waarin ook de uiteindelijke (hoogwaardige) producten van de bio-based economie zo worden ontworpen dat ze als meststof en bodemverbeteraar terug naar het land kunnen keren. Een duurzame bio-based economie begint immers in de bodem.

Keuzes maken voor toepassing van reststromen van de bio-based economie in de landbouw Maurice Henssen en Toon Haer (Bioclear)

Kringlopen realiseren in gebiedsontwikkeling. Raamwerk en verdienmodellen Piet Rombouts (BMF) en Tjibbe Winkler (Gido stichting)

De presentaties zijn te downloaden via www.platformbodembeheer.nl onder archief.

Terugkoppeling

Na de sessies spraken de deelnemers over wat deze dag met hen heeft gedaan. Onder leiding van dagvoorzitter Nol Verdaasdonk maakten de deelnemers een rondgang langs de opgedane inspiratie.

- De bodem speelt een belangrijke rol in kringlopen. Dat zouden meer mensen moeten weten. Het jaar 2015 is uitgeroepen tot Internationaal Jaar van de Bodem. Laten we die gelegenheid benutten om bodem neer te zetten als duurzaamheidsthema. (oproep van Rachelle Eerhart, IVN-projectleider Groen Dichterbij).
- De verbinding tussen bodem en ecosysteem is belangrijk maar ook lastig te leggen, vinden veel deelnemers. Ruud Hakkeling (Omgevingsdienst Zuid-Holland-Zuid) roept om daarbij 'buiten de bestaande kaders' te kijken. Peter Smit (Rijkswaterstaat) noemt de import van zoveel organisch materiaal en de verarmde landbouwgronden. Waar blijft dat organisch materiaal?
- De sessie over composteren is bijzonder. De link met energie coöperaties is nog niet gelegd. Dat is een bijzonder interessante optie (oproep van Ewoud van den Berg, provincie Noord-Brabant).
- Wim Haalboom van provincie Fryslân noemt zich geïnspireerd door deze bijeenkomst. Hij neemt het mee in het symposium 'Bouwen aan een circulaire economie' dat de provincie organiseert op 1 november. Wim geeft aan dat deze bijeenkomst een duidelijk signaal geeft aan de overheid: "Er verandert veel, verander mee!"
- Joke van Wensem benadrukt het belang van de keten. Als je last hebt van metalen in organische meststoffen, waarom zoeken we dan niet naar een manier om de metalen uit het veevoer te halen? Deze redeneerwijze bevordert dat je dicht bij het natuurlijke systeem blijft. Maurice Hensen (Bioclear) is het daarmee eens. Hij noemt biobased economy. Hippe term met een groene associatie, maar er gaat niets terug de keten in. Aan dat model moet nog worden gewerkt.
- Peter Ramakers (provincie Noord-Brabant) roept alle deelnemers op om goede ideeën te melden bij de provincie. Aanspreekpunt is Jaap Harthoorn (jharthoorn@brabant.nl).

Nol Verdaasdonk sluit in zijn slotbetog op de kracht van lokale netwerken. Hij noemt de compostcoaches die op buurtniveau helpen om te komen tot betere compostering. Het is een voorbeeld van hoe je binnen een buurt of gemeenschap een kringloop kan sluiten. Na deze opmerking sluit Verdaasdonk de bijeenkomst. Hij dankt de provincie Noord-Brabant voor haar gastvrijheid, de organisatoren voor de voorbereiding en de deelnemers voor hun aanwezigheid en inspiratie.

Alle presentaties en verslagen van het platform zijn te downloaden via www.platformbodembeheer.nl onder "archief"

Het kernteam Platform bodembeheer

www.platformbodembeheer.nl

platformbodembeheer@deltares.nl

Twitter: @Bodembeheer